

γραφή της έσωτερικῆς λειτουργίας τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐγχειρήματος. Αὐτὸ βέβαια δὲν εἶναι καινούργιο γιὰ μᾶς, ἀφοῦ μᾶς εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη, ποὺ ἐπιμένει στὴ μὴ μετάβαση σὲ ἄλλο γένος: οὐτε γὰρ ἐν ἄλλῳ τις γένει δύναται ἂν θεῖναι αὐτήν (Μτφ. Κ 9, 1066 a 9). Ἀπὸ τὴν ἄλλη θὰ συμφωνήσουμε μὲ τὸν Tournier, ποὺ ἐπιμένει ὅτι οἱ κανόνες δὲν εἶναι ὀρισμένοι, ἀφοῦ εἶναι πάντα δυνατό νὰ αὐξηθοῦν. Ἕνα πρόχειρο παράδειγμα θὰ ἦταν, νομίζουμε, διαφωτιστικό: οἱ σύγχρονες αἰσθητικὲς θεωρίες κρατοῦν ἀνοιχτὲς τὶς κατηγορίες κι ἔτσι μεγαλώνουν τὶς δυνατότητες ἑρμηνείας τοῦ αἰσθητικοῦ φαινομένου.

Δυναμισμὸ τῆς σκέψης ἀποκαλύπτει ἀκριβῶς ἡ κύρια θέση τῆς μελέτης: Ἡ ἔγνοια τοῦ Tournier εἶναι νὰ μὴν ὀριοθετηθεῖ ὁ ὀρισμὸς τῆς ἑρμηνευτικῆς ἀνάλυσης στὴν ἀπλὴ σχέση ἀνάμεσα σὲ μιὰ μὴ ρητὴ καὶ μιὰ ρητὴ ἔννοια, ἀλλὰ νὰ πλουτισθεῖ μὲ νέα βάση, ὡς σχέση ἀνάμεσα σὲ μιὰ ἔννοια ποὺ πρέπει προκαταρκτικὰ νὰ ἔχει προσδιοριστεῖ καὶ μιὰ ἔννοια μὴ σαφὴ: «Τὸ preexplicandum τὸ χρησιμοποιοῦμε γιὰ νὰ διακρίνουμε... τὴν προκαταρκτικὴ στὴ διασάφηση τοῦ explicandum ἐργασία καὶ ποὺ συνίσταται στὸ νὰ ἀποδώσουμε ἓνα ἰδιαίτερο καὶ μονοσήμαντο νόημα σὲ μιὰ ἔννοια» (94). Ἔτσι καὶ οἱ ρηματικοὶ τύποι: expliciter, expliciter ὀρίζονται ὁ πρῶτος ὡς: διασαφηνίζω τὴ σημασία μιᾶς γλωσσικῆς ἔκφρασης μὲ ἄλλες γλωσσικὲς ἑκφράσεις ἰσοδύναμες τῶν ὁποίων προϋποθέτω γνωστὴ τὴ σημασία· ὁ δεύτερος ὡς: διατυπώνω τοὺς ἀπαραίτητους καὶ ἱκανοὺς ὅρους τῆς πραγμάτωσης ἑνὸς ἐμπειρικοῦ γεγονότος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Αθῆναι

Αννα Κελεσιδου-Γαλανου

ΑΘΗΝΑΝ

Walter Schulz, *Ich und Welt. Philosophie der Subjektivität*, Pfullingen, Neske, 1979, 280 σελ.

Ὁ καθηγητὴς Walter Schulz δὲν εἶναι μόνον ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀξιολογότερους μελετητὲς τοῦ Γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ,¹ ἀλλὰ συχνὰ ἐξετάζει καὶ τὴ σημασία συγκεκριμένων ἀπόψεων τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας. Τὸ ἔργο ποὺ ἐξετάζεται ἐδῶ, ἀναφέρεται στὴ φιλοσοφία τῆς ὑποκειμενικότητας ποὺ, σύμφωνα μὲ τὸν συγγραφέα ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Descartes καὶ κορυφώνεται στὸ γερμανικὸ ἰδεαλισμὸ καὶ στὴ φιλοσοφία τῆς ὑπαρξης. Χαρακτηριστικὸ τῆς φιλοσοφίας τῆς ὑποκειμενικότητας εἶναι ὅτι προσπάθησε νὰ δώσει ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα «ἐγὼ καὶ ὁ κόσμος» μὲ ἀφετηρία τὸ ἐγὼ καὶ κατεύθυνση πρὸς τὸν κόσμο. Ὁ συγγραφέας παρουσιάζει τὰ προβλήματα ἐκεῖνα ποὺ ἔθεσε ἡ φιλοσοφία τῆς ὑποκειμενικότητας καὶ ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν ἐπικαιρότητα, ἔστω καὶ ἂν οἱ λύσεις ποὺ ἔδωσε ἐκεῖνη δὲν ἦσαν ἐπιτυχημένες.

1. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πολλὰ ἄρθρα γιὰ τὸ γερμανικὸ ἰδεαλισμὸ ὁ W. Schulz δημοσίευσε καὶ τὰ ἑξῆς βιβλία γιὰ τὸ φιλοσοφικὸ αὐτὸ ρεῦμα: *Der Gott der neuzeitlichen Metaphysik*, Pfullingen 1957.— *Das Problem der absoluten Reflexion*, Frankfurt/M. 1963.— *Die Vollendung des Deutschen Idealismus in der Spätphilosophie Schellings*, Pfullingen 1975².— *Johann Gottlieb Fichte - Søren Kierkegaard*, Pfullingen 1977².

Βέβαια δέν πρόκειται για κάποια ραψωδική παρουσίαση προβλημάτων. Αντίθετα μάλιστα, ό συγγραφέας επιχειρεί συστηματική προσέγγιση, πού έχει ως έρώτημα τή σχέση τοῦ ἐγώ, τῆς ὑποκειμενικότητας μέ τόν κόσμο. Η ἐπιλογή τοῦ ἐρωτήματος ὑπαγορεύτηκε μάλλον ἀπό τήν «ἀπομεταφυσι-κοποιημένη διαλεκτική τῆς πραγματικότητας», πού μόνο σέ ἄδρες γραμμές παρουσίασε ό συγγραφέας σέ προηγούμενο ἔργο του.² Φαίνεται ὅτι ἡ φιλοσοφία τῆς ὑποκειμενικότητας ἀποτελεῖ για τόν Schulz τὸ πιό προβληματικό πλέγμα ἀπόψεων, πού μᾶς κληροδότησε ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας καί πού πρέπει νά ἄρει ἡ συστηματική φιλοσοφία.³

Τὸ ἔργο ἀποτελεῖται ἀπό πρόλογο, δέκα κεφάλαια καί παράρτημα. Στόν πρόλογο ὑπογραμμίζεται ὅτι τὰ βασικά προβλήματα τῆς ὑποκειμενικότητας ξεκινοῦν ἀπό τὸ ὅτι ὁ τελεσίδικος προσδιορισμός τῆς σχέσης ἐγώ καί κόσμου δέν βρίσκεται στήν ἀπόλυτη ἐξουσία τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ πρῶτο κεφάλαιο ἀναφέρεται στά ἐπισφαλῆ σημεῖα τῆς θεωρίας τῆς ὑποκειμενικότητας, πού παρουσιάστηκαν στό γερμανικό ἰδεαλισμό. Ἡ ἀποτυχία τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ ἔκανε συνειδητό ὅτι ἡ ὑποκειμενικότητα δέν εἶναι οὔτε ἀπόλυτη οὔτε ἄπειρη, οὔτε μπορεῖ νά προσδιοριστεῖ χωρίς ἀναφορὰ στόν κόσμο. Ἡ ἐλευθερία της εἶναι πεπερασμένη. Ἡ ἀμφισημία τῆς ἀναφορᾶς αὐτῆς προσδιορίζεται ὡς ἡ διπλὴ τάση γιὰ σύνδεση μέ τόν κόσμο ἀλλὰ καί γιὰ ἄρνηση τοῦ κόσμου. Ἡ πρώτη τάση συγγενεύει μέ τήν ἐπιστήμη, ἐνῶ ἡ δεύτερη συγγενεύει μέ τὴν φιλοσοφία. Ἐγὼ ἡ φιλοσοφία ἐπιδιώκει νά διατηρήσει τὴ συνείδηση τῆς ἀμφισημίας, ἡ κοσμοθεωρία προσπαθεῖ γὰ τὴν παραμερίσει.

Στὸ δεύτερο κεφάλαιο ἐξετάζεται ἡ φιλοσοφία τῆς ὑπαρξης ὡς ἀντίθεση πρὸς τὸ γερμανικό ἰδεαλισμό. Ἐντούτοις καί αὐτὸ τὸ ρεῦμα ὡδήγηθηκε σὲ ἀντιφάσεις (Sartre), ἀποσταθεροποίησε τὴν ὑποκειμενικότητα καί μετέβαλε τὸν κόσμο σὲ ὑπαρξιακὴ κατηγορία (Heidegger) ἢ παρέβλεψε ὅτι ἡ ἐξαντικειμενίζουσα καί ἡ ὑπαρξιακὴ ἀντιμετώπιση τῆς ὑποκειμενικότητας εἶναι δύο τάσεις πού ἀλληλοτέμνονται (Jaspers). Ὁ Kierkegaard εἶναι ἐκεῖνος πού παρουσίασε ἴσως συνεπέστερα τὴ σχέση τῆς πεπερασμένης ὑποκειμενικότητας μέ τόν κόσμο. Ὁ συγγραφέας διαπιστώνει ὅτι ἡ ριζικοποίηση τοῦ πεπερασμένου χαρακτήρα τῆς ὑποκειμενικότητας ὡδηγεῖ τὴ φιλοσοφία τῆς ὑπαρξης στήν ἄρνηση τοῦ κόσμου, ἀποτέλεσμα στὸ ὁποῖο εἶχε φτάσει καί ὁ γερμανικός ἰδεαλισμός, ξεκινώντας ὁμως ἀπὸ τὴν ἀντίθετη ἀφετηρία.

Στὸ τρίτο κεφάλαιο ἐξετάζεται ὁ αὐτοστοχασμός ὡς μέθοδος ἐρμηνείας τῆς ὑποκειμενικότητας σὲ ἀντιπαράθεση πρὸς τὴ θεωρία τῶν διανοητικῶν ἱκανοτήτων (Vermögenstheorie), πού ἐρμηνεύει τὴν ὑποκειμενικότητα μέ ἀφετηρία τὸν κόσμο. Ὁ παραμερισμός τῆς θεωρίας τῶν διανοητικῶν ἱκανοτήτων, πού ἀρχίζει μέ τὸν Kant, ὁλοκληρώνεται στὴ φιλοσοφία τοῦ Hegel, τοῦ Fichte καί τοῦ Schelling. Ὁ συγγραφέας, γιὰ νά ὑπερβεῖ τὶς δυσκολίες πού δημιούργησε ὁ αὐτοστοχασμός ὡς διαλεκτικὴ μέθοδος, δια-

2. Βλ. W. Schulz, *Philosophie in der veränderten Welt*, Pfullingen 1980⁴, 249.

3. Βλ. ὁ.π., 326-334. Βλ. καί τοῦ ἴδιου, *Hegel und das Problem der Aufhebung der Metaphysik*, Martin Heidegger zum 70. Geburtstag, hrsg. von G. Neske, Pfullingen 1969, 67-9.

τυπώνει μια στοχαστική θεωρία των διανοητικῶν ικανοτήτων. Ἡ θεωρία αὐτὴ ἀναζητᾷ τὶς μὴ ἀναγώγιμες προϋποθέσεις τῆς νόησης, ὅπως εἶναι τὸ νοοῦν ὑποκείμενο, ἡ συνείδηση καὶ ὁ ὑγιὴς ἐγκέφαλος, ποὺ ἔχουν «ὑπερβατολογικὴ-ὄντικὴ» καὶ ὄχι μεταφυσικὴ ὑφή. Ἡ μεθοδολογικὴ συνέπεια γιὰ τὴ φιλοσοφία εἶναι ὅτι ἡ διαλεκτικὴ δὲν μπορεῖ νὰ ἀρκεσθεῖ στὸν αὐτοστοχασμό, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ τὴν ἐμπειρία.

Στὸ τέταρτο κεφάλαιο ἐξετάζεται ἂν εἶναι δυνατὴ ἡ διαλεκτικὴ διαμεσολάβηση ὑποκειμενικότητας καὶ ἀντικειμενικότητας. Ἡ διάκριση ἀνθρώπου καὶ κόσμου ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς ἱστορίας εἶναι ἰδιαίτερα προβληματική. Μία μονοσήμαντὴ διάκριση θὰ ἦταν παρερμηνεία. Τέτοιο παράδειγμα ἔχουμε μὲ τὴν ἀναγωγὴ τῆς ἱστορικότητας σὲ ὑπαρξιακὴ κατηγορία ἀπὸ τὸν Heidegger καὶ ἐνμέρει καὶ ἀπὸ τὸν Sartre. Τὸ βασικὸ εἶναι ὅτι πρέπει νὰ ἀρκεσθοῦμε σὲ μιὰ διαλεκτικὴ διάκριση ὑποκειμενικότητας καὶ ἀντικειμενικότητας, ποὺ οὔτε ἀρνεῖται τὴ διάκριση οὔτε τὴν τοποθετεῖ μονοσήμαντα. Ἡ ἀμφισημία τῆς διαλεκτικῆς αὐτῆς γίνεται φανερὴ στὴ βιολογικὴ θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὸ φαινόμενο τοῦ ἀνθρώπινου θανάτου. Ὁ θάνατος ὡς χωρισμὸς ἀπὸ τὸν κοινὸ κόσμον τῶν συνανθρώπων ὁδηγεῖ στὴ συνείδηση ὅτι ὅλες οἱ ἀναφορὲς τῆς ὑποκειμενικότητας εἶναι παροδικές. Ἐδῶ ἀκριβῶς γίνονται φανερά καὶ τὰ ὅρια τῆς φιλοσοφίας τῆς ὑποκειμενικότητας. Ἡ «μελέτη τοῦ θανάτου» (74-85) εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα τμήματα τοῦ βιβλίου. Ἐνῶ ὑποκείμενο καὶ ἀντικείμενο δὲν χωρίζονται μονοσήμαντα, συνδέονται διαλεκτικῶς μὲ τὴ διαμεσολάβηση ὀρισμένων συστατικῶν στοιχείων, ὅπως εἶναι ὁ χώρος, ὁ χρόνος καὶ ἡ γλῶσσα.

Στὸ πέμπτο κεφάλαιο ἐξετάζεται ἡ σχέση τῆς φιλοσοφίας τῆς ὑποκειμενικότητας μὲ τὴ μεταφυσικὴ. Τὰ μεγάλα μεταφυσικὰ συστήματα ποὺ ἀνήκουν πιά στὴν ἱστορία, εἶχαν ὡς σκοπὸ νὰ δικαιολογήσουν τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στὸν κόσμον καὶ νὰ παραμερίσουν τὴν ἀβεβαιότητά του. Ἡ τύχη τῶν μεγάλων αὐτῶν μεταφυσικῶν δοκιμῶν συνδέεται μὲ μιὰ εἰρωνεία: Ἡ μεταφυσικὴ κοσμοαντίληψη ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ κοσμοαντίληψη, ὅπου ὅμως ἡ ὑποκειμενικότητα θεωρεῖται ὡς ἀρνητικὸς παράγοντας. Ἡ μόνη δυνατότητα μιᾶς μεταφυσικῆς παραμένει πιά ἡ μεταφυσικὴ τῆς «αἰώρησης», τῆς ἀβεβαιότητας ποὺ παρουσιάζεται ὡς ἡ ἐρμηνευτικὴ τῆς παράδοξης ἀμφισημίας τῆς ὑποκειμενικότητας κατὰ τὴν ἀναφορὰ τῆς στὸν κόσμον.

Τὸ ἕκτο κεφάλαιο ἀναφέρεται στὴ συγκεκριμένη καὶ στὴν ἀφηρημένη ἀνάλυση τῆς ὑποκειμενικότητας. Παρουσιάζει τὴ διάσταση τῆς φιλοσοφικῆς δομικῆς ἀνάλυσης τῆς ὑποκειμενικότητας πρὸς τὴν πρακτικὴ-πραγματιστικὴ ἀνάλυση ποὺ ἐπιχειροῦν οἱ ἐπιστῆμες. Ἡ διάσταση γίνεται φανερὴ στὸ πρόβλημα τῆς ταυτότητας καὶ στὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας, ποὺ σήμερα θεωροῦνται ὡς προβλήματα τῶν ἐπιστημῶν τῆς συμπεριφορᾶς. Ὁ συγγραφέας ὑπογραμμίζει ὅτι ἡ διαφορὰ αὐτὴ δὲν εἶναι τελεσίδικη, γιατί ἡ φιλοσοφία σήμερα ὄχι μόνον ἀναγνωρίζει καὶ πρέπει νὰ ἀναγνωρίζει τὴ σημασία τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνας γιὰ τὴ θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ μπορεῖ καὶ ἡ ἴδια νὰ συμβάλει ὡς ἓνα βαθμὸ στὴ διάσπαση τῶν προβλημάτων ποὺ ἀπασχολοῦν τὴν ἐπιστῆμη καὶ πέρα ἀπὸ αὐτὸ μπορεῖ νὰ συμβάλει καὶ στὴ συνειδητοποίηση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὴ σύνδεσή της μὲ τὴν πράξη καὶ τὴ βούληση.

Στο έβδομο κεφάλαιο που φέρει τον τίτλο «Η θεωρία των διανοητικών ικανοτήτων από τη σκοπιά της απόστασης από τον κόσμο», εξετάζεται το πρόβλημα της βούλησης σε αναφορά προς τη διάκριση σώματος και πνεύματος. Ο συγγραφέας υπογραμμίζει τη διαφορά των απόψεων της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας για τη βούληση, και την προτεραιότητα της νόησης για την υπέρβαση της μεμονωμένης υποκειμενικότητας.

Στο όγδοο κεφάλαιο διερευνάται η ύφή της φιλοσοφίας ως της νόησης που θεωρεί την υποκειμενικότητα και τις αναφορές της ως προβλήματα χωρίς να καταλήγει σε τελεσιδικούς όρισμούς αλλά σε ενδείξεις για την κυκλική δομή της υποκειμενικότητας. Η σύγχρονη αντίληψη για την επιστημονική γνώση αποδέχεται την αμοιβαία σχέση υποκειμένου και αντικειμένου σε αντίθεση προς τις απόψεις ιδιαίτερα του Fichte. Η ιδιομορφία των αναφορών της υποκειμενικότητας επηρεάζει και την επιστημονική γνώση και την κάνει να είναι αντινομική, ενώ σήμερα υπάρχει επιπλέον ή τάση να περιοριστεί ο αυτοστοχασμός της υποκειμενικότητας από την επιστημονική γνώση.

Στο ένατο κεφάλαιο εξετάζεται η σχέση του εγώ με τους άλλους. Οί άλλοι αποτελούν τον κόσμο των προσώπων και επομένως η σχέση της υποκειμενικότητας με τους άλλους ανήκει στην αναφορά της υποκειμενικότητας στον κόσμο. Ο συγγραφέας, μετά την εξέταση των απόψεων του γερμανικού ιδεαλισμού και της μεταϊδεαλιστικής φιλοσοφίας για το πρόβλημα του άλλου, διαπιστώνει ότι οί άλλοι πρέπει να αναγνωρίζονται στην αυτονομία και στην πραγματικότητα της ύπαρξής τους. Οί διανοητικές σχέσεις στηρίζονται στην κατανόηση και λαμβάνουν χώρα στα πλαίσια ενός ιστορικού ορίζοντα. Επομένως το πρόβλημα αυτό συνδέεται με το χρόνο ως ουσιαστική κατηγορία της υποκειμενικότητας. Εντούτοις οί άλλοι δεν πρέπει να θεωρούνται ως απλά όντα που βρίσκονται στον κόσμο αλλά ως πρόσωπα που έχουν τη δυνατότητα να υπερβούν τον κόσμο. Η σχέση του εγώ με τους άλλους είναι συστατική για την υποκειμενικότητα, για την ηθική πράξη και για τις δυνατότητες της αλλαγής.

Το δέκατο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στη διαλεκτική της αντικειμενικότητας. Έδω διερευνώνται οί διαφοροποιήσεις της έννοιας του αντικειμένου και η δυνατότητα του απόλυτου διαχωρισμού υποκειμένου και αντικειμένου. Αναδρομές στον Πλάτωνα και στον Άριστοτέλη υποδηλώνουν τη μεταλλαγή της έννοιας του αντικειμένου. Μάλιστα ο συγγραφέας έρμηνεύει την πλατωνική θεωρία των ιδεών σε συνειδητή αντίθεση προς την έρμηνεία του Hegel. Το συμπέρασμα του κεφαλαίου — ίσως και του έργου — είναι η σχετική προτεραιότητα της υποκειμενικότητας απέναντι στην αντικειμενικότητα, θέση που μπορεί να χρησιμεύσει και ως λογική βάση της ηθικής, γιατί αν η υποκειμενικότητα προσδιορίζεται μονοσήμαντα και όχι διαλεκτικά από το αντικείμενο, τότε δεν υπάρχουν περιθώρια για την ηθική αλλά ούτε και για την πράξη ακόμα.

Το παράρτημα αναφέρεται στην ιστορία όρισμένων προβλημάτων και έννοιών της φιλοσοφίας της υποκειμενικότητας όπου υπογραμμίζεται η σημασία του Σωκράτη για τη στροφή του ανθρώπου προς τον εαυτό του και για τη μέριμνα του ανθρώπου για την ίδια του την ύπαρξη. Ο συγγραφέας θεωρεί ως προς το χαρακτηρισμό του Σωκράτη ανυπέρβλητη τη

θέση του Hegel, ότι στον Σωκράτη το πνεῦμα του κόσμου κάνει μιὰ στροφή γιατί από τότε αρχίζει ἡ συνείδηση νὰ στοχάζεται γιὰ τὸν ἑαυτό της.

Ὁ συγγραφέας θεωρεῖ τὴ φιλοσοφία τῆς ὑποκειμενικότητας ὡς ἓνα κεφάλαιο τῆς φιλοσοφίας ποὺ ἀνήκει πλέον στὴν ἱστορία. Ὑποστηρίζει ὅμως ὅτι ἡ συστηματικὴ φιλοσοφία πρέπει νὰ ξεκαθαρίσει τοὺς λογαριασμούς της μὲ τὶς ἱστορικὲς κρυσταλλώσεις τῆς φιλοσοφίας καὶ νὰ προβεῖ σὲ διαλεκτικὴ κριτικὴ ἀποτίμηση τῶν μέχρι τώρα φιλοσοφημάτων. Εἶναι ἀξιοσημεῖωτο ὅτι ὁ συγγραφέας μέσα ἀπὸ τὴν κριτικὴ ἀποδόμηση τῆς φιλοσοφίας τῆς ὑποκειμενικότητας παρουσιάζει τὶς δικές του φιλοσοφικὲς ἀπόψεις γιὰ τὴν ὑποκειμενικότητα καὶ τὶς ἀναφορές της. Ὁ τρόπος αὐτὸς τοῦ φιλοσοφεῖν ἔχει καὶ ὁρισμένες συνέπειες γιὰ τὴ μεθοδολογία καὶ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας. Ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας μεταβάλλεται σὲ ἱστορία τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων, ποὺ σὲ ὁρισμένες περιπτώσεις ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἐρμηνευτικὰ ἄλματα. Ἡ συστηματικὴ φιλοσοφία πάλι μπορεῖ σὲ ὁρισμένες περιπτώσεις νὰ ἐπικαλύπτεται στὴν ἀδρομέρειά της ἀπὸ τὴν ἱστορία τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων.

Ὁ καθηγητὴς Walter Schulz βλέπει τὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ὡς ἀναπόφευκτο σημεῖο ἀναφορᾶς τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας. Ὁ ἴδιος ἐπιχειρεῖ νὰ λύσει τὸ πρόβλημα τῆς σχέσης τους μὲ τὸ αἶτημα τῆς διαλεκτικῆς ἄρσης τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τὴ συστηματικὴ φιλοσοφία, καὶ μάλιστα μὲ πρωταρχικὴ χρῆση τῆς ἀρνήσεως καὶ τῆς ἀπόρριψης τῶν στοιχείων ἐκείνων ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἐνταχθοῦν στὸ σημερινὸ ὀρίζοντα τῆς ἱστορίας. Ἐχει κανεὶς τὴν ἐντύπωση ὅτι ἡ φιλοσοφία πρέπει νὰ ἀσκήσῃ ἐδῶ ἓνα εἶδος κριτικῆς τῆς ἰδεολογίας. Βέβαια παραμένει τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴ συστηματικὴ φιλοσοφία, ἂν ὑπάρχει κάποια δυνατότητα γιὰ τὸ φιλοσοφικὸ σκέπτεσθαι νὰ ὀδηγηθεῖ σὲ νέες προσεγγίσεις τῶν προβλημάτων χωρὶς νὰ ἐπαναλάβει τὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας.

Ἰωάννινα

Γεωργία Ἀποστολοπούλου

Hans Wagner, *Φιλοσοφία καὶ σκέψη (Philosophie und Reflexion)*, Εἰσαγωγή-Μετάφραση Νικόλαου Αὐγελῆ, Πρῶτος τόμος, ἐκδόσεις Ἑγνατία, Θεσσαλονίκη 1981, 295 σελ.

Ἐνα θαυμαστὸ μεταφραστικὸ ἐπίτευγμα πραγμάτωσε καὶ παρέδωσε στὸ ἐλληνικὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ ὁ καθηγητὴς κ. Νικόλαος Αὐγελῆς μὲ τὴν ἐκδοση ἑνὸς πρώτου μέρους ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Hans Wagner, *Philosophie und Reflexion*, ποὺ πρωτοδημοσιεύτηκε τὸ 1959 καὶ ἐμφανίστηκε σὲ τρίτη, ἀμετάβλητη ἐκδοση τὸ 1980. Ἡ ἐλληνικὴ παρουσίαση τοῦ βιβλίου μέλλει νὰ ὁλοκληρωθεῖ σὲ δυὸ τόμους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἤδη ἐκδομένος περιέχει τὶς πρῶτες 13 ἀπὸ τὶς 34 παραγράφους τοῦ γερμανικοῦ βιβλίου. Ἡ ἐκδοση ἔχει ἐνταχθεῖ στὴ σειρὰ «Φιλοσοφικὴ βιβλιοθήκη» μέσα σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα αὐτὴ ἡ σειρὰ ἔχει προσφέρει ἐπίλεκτα ἔργα τόσο τῆς ἀρχαίας ὅσο καὶ τῆς νεώτερης φιλοσοφικῆς γραμματολογίας καθιερώνοντας τὴ δίγλωσση ἐμφάνιση τῶν ξενόγλωσσων κειμένων: